

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมต่อการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม อำเภอ สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่” ได้มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความกระจ่างซึ่งปัญหา รวมถึงเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยได้อย่างถูกต้อง โดยครอบคลุมเนื้อหาดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับความพึงพอใจ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมปศุสัตว์
- 2.3 การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย
- 2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับความพึงพอใจ

ความพึงพอใจ (Satisfaction) เป็นทัศนคติอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดความพึงพอใจโดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยทางอ้อม โดยการวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้น และการแสดงความคิดเห็นนั้นจะต้องตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง จึงสามารถวัดความพึงพอใจนั้นได้ พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กล่าวไว้ว่า “ พึง ” เป็นคำช่วยกริยาอื่น หมายความว่า “ ควร ” เช่น พึงใจ หมายความว่า พพอใจ ชอบใจ และคำว่า “ พอ ” หมายความว่า เท่าที่ต้องการ เต็มความต้องการ ถูกชอบ เมื่อนำคำสองคำนำมาผสมกัน “ พึงพอใจ ” จะหมายถึง ชอบใจ ถูกใจตามที่ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ Wolman (1973) อ้างโดย ภณิดา (2541 : 11) กล่าวถึงความพึงพอใจว่า เป็นความรู้สึกที่ได้รับความสำเร็จ ตามความมุ่งหวัง และความต้องการ

ความหมาย

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ ความพึงพอใจ ” ไว้ดังต่อไปนี้

สมยศ (2533) กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึกที่ดี โดยส่วนรวมของคนต่องานของพวกเขา เมื่อกล่าวว่ามี ความพึงพอใจสูง โดยทั่วไปจะหมายความว่าชอบ และให้คุณค่ากับงานของพวกเขาสูง และมีความรู้สึกที่ดีต่องานของเขาผ่านมา

Morse (1955) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่สามารถลดความตึงเครียดของมนุษย์ให้น้อยลง และความตึงเครียดเหล่านี้เป็นผลจากความต้องการของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความต้องการมากก็จะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้อง เมื่อใดความต้องการได้รับการตอบสนองความตึงเครียด ก็จะน้อยลงหรือหมดไป ทำให้เกิดความพึงพอใจ

Vroom (1964) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานกับทัศนคติในการทำงาน อาจใช้แทนกันได้ เพราะความพึงพอใจ และไม่พึงพอใจมีความคล้ายคลึงกับทัศนคติที่ดี และทัศนคติที่ไม่ดีในการทำงาน

Davis (1967) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคล เมื่อความต้องการขั้นพื้นฐานทั้งร่างกายและจิตใจได้รับการตอบสนอง พฤติกรรมเกี่ยวกับความพึงพอใจของมนุษย์เป็นความพยายามที่จะขจัดความตึงเครียดหรือความกระวนกระวาย หรือภาวะไม่สมดุลทางร่างกาย เมื่อสามารถขจัดสิ่งต่างๆ ดังกล่าวออกไป มนุษย์ย่อมจะได้รับความพึงพอใจในสิ่งที่ต้องการ

Milton and Naylor (1968) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานเป็นผลรวมของทัศนคติต่างๆ ที่แสดงออกโดยผู้ปฏิบัติงาน ทัศนคติเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับงานที่ปฏิบัติและเกี่ยวข้องกับปัจจัย เช่น ค่าจ้าง ความมั่นคง โอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้า การได้รับการยอมรับนับถือ

เทพพนม และ สวึง (2529) กล่าวว่า ความพอใจในงานเป็นภาวะของความพึงพอใจ หรือภาวะของการมีอารมณ์ในทางบวก ที่มีผลเกิดขึ้นเนื่องจากการประเมินประสบการณ์ในงานของคนๆ หนึ่งที่ทำให้เกิดขึ้นด้วยตัวของเขาเอง และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ปัจจุบันหรืออดีต

บุญแสง (2533) กล่าวว่า เมื่อบุคคลในองค์การทำงานด้วยความพอใจ จะเป็นผลให้องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในที่สุด

ปภาวดี (2535) กล่าวว่า ความพอใจในงานเป็นทัศนคติอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นเฉพาะในตัวบุคคลเพียงคนเดียว และความพอใจในงานเกี่ยวกับปัจจุบันและสิ่งที่ผ่านมาในอดีต คนที่ทำงานจะต้องตัดสินใจระดับความพอใจของตน จากประสบการณ์และสิ่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเป็นเกณฑ์ และไม่ว่าจะเป็นคนในระดับไหน การทำงานเป็นประจักษ์ โครงสร้างและหล่อหลอมชีวิตให้มีคุณค่าเสมอ ความพอใจในงานช่วยเสริมความรู้สึกอันมีคุณค่านี้ให้แก่คนทำงานได้ นอกจากนั้นการทำให้คนทำงานมีความพอใจยังอาจจะช่วยลดโอกาสการเป็นปฏิปักษ์ต่องานของคนทำงานด้วย

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า “ ความพึงพอใจ ” เป็นการแสดงความรู้สึกดีใจ ยินดีของเฉพาะบุคคลในการตอบสนองความต้องการในส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยเหล่านั้นสามารถสนองความต้องการของบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจได้อย่างเหมาะสม และเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลที่จะเลือกปฏิบัติในกิจกรรมนั้นๆ

การวัดความพึงพอใจ

ภณิดา (2541) ได้กล่าวไว้ว่าการวัดความพึงพอใจนั้น สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถาม เพื่อต้องการทราบความคิดเห็น ซึ่งสามารถทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าว อาจถามความพอใจในด้านต่างๆ
2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดี จะได้ข้อมูลที่เป็นจริง
3. การสังเกต เป็นวิธีวัดความพึงพอใจโดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูด กริยา ท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

ความพึงพอใจของมนุษย์ เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน และต้องมีสิ่งเร้าที่ตรงต่อความต้องการของบุคคลจึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้น การสร้างสิ่งเร้าจึงจะเป็นแรงจูงใจของบุคคลนั้นให้เกิดความพึงพอใจในงานนั้น

สมพงษ์ (2526) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการจูงใจของ Maslow ว่า A.H. Maslow ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย และได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการ ความต้องการมีอยู่เสมอและไม่มีสิ้นสุด ความต้องการใดที่ได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการอย่างอื่นจะเข้ามาแทนที่ ขบวนการนี้ไม่มีที่สิ้นสุด และเกิดจนตาย
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม
3. ความต้องการของมนุษย์มีเป็นลำดับขั้น ตามความสำคัญ (A Hierarchy of needs) กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำ ได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการในระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนอง

ธงชัย (2530) ได้กล่าวถึงทฤษฎีความต้องการ ERG ว่า Clayton P. Alderfer ได้เสนอทฤษฎี ERG ซึ่งพัฒนาจากทฤษฎีของ Maslow แต่มีรูปแบบและจุดเด่นต่างกัน จากการศึกษาของ Alderfer เห็นว่าความต้องการของมนุษย์น่าจะแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ความต้องการอยู่รอด (Existence) เป็นความต้องการทางร่างกาย และปรารถนาอยากมีสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งความต้องการอยู่รอดนี้ เทียบกับความต้องการทางร่างกายและด้านความปลอดภัยของ Maslow
2. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Relatedness) เช่นความต้องการเป็นผู้นำ ความต้องการเป็นผู้ตาม ความต้องการอยากมีสายสัมพันธ์ทางมิตรภาพกับคนอื่น ๆ ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคม เทียบได้กับความต้องการความมั่นคง ความต้องการทางสังคมของ Maslow
3. ความต้องการก้าวหน้าและเติบโต (Growth) เป็นความต้องการที่จะพัฒนาการเปลี่ยนแปลงฐานะเทียบได้กับความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จทางใจตามที่ได้นึกคิดไว้ของ Maslow

Skinner (1938) อังโน พิศมัย (2538) รายงานว่า นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ถูกกำหนดโดยผลการกระทำหรือผลกระทบ (Consequences) เขาเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยหลักเงื่อนไขและแรงบวก ตามแนวคิดของสกินเนอร์ พฤติกรรมทุกอย่างจะประกอบไปด้วย 3 ประการ คือ

1. สิ่งเร้า หมายถึง สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่ประสบ
2. การตอบสนอง หมายถึง ปฏิกริยาต่อสิ่งเร้า หรือพฤติกรรม
3. สิ่งเสริมแรง หมายถึง ผลของการกระทำ หรือรางวัล

ทั้งสามส่วนขึ้นตรงต่อกัน และมีความสัมพันธ์กัน เรียกว่า Contingencies

จากแนวคิดพฤติกรรมโดยหลักเงื่อนไขการเสริมแรงบวกของสกินเนอร์ ได้พัฒนาเป็นทฤษฎีการจูงใจ ที่เรียกว่า “ ทฤษฎีการเสริมแรง ” (Reinforcement Theory) โดยแนวความคิดที่ว่า ไปของทฤษฎีนี้คือ พฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงจะเกิดขึ้นซ้ำๆ ทฤษฎีนี้จะอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ รากฐานของทฤษฎีจะอยู่บนปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะมีลักษณะที่ไม่มีปฏิกิริยาอะไรเลย และพยายามปรับความสัมพันธ์ระหว่างแรงผลักดันที่เกิดขึ้นกับเขาและผลผลิตของเขา

ประการที่ 2 ทฤษฎีนี้ยังไม่เห็นด้วยกับการอธิบายพฤติกรรมในลักษณะที่ว่า พฤติกรรมจะอยู่บนพื้นฐานของความต้องการ หรือเป้าหมายของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะว่าทฤษฎีนี้เชื่อ

ว่า ความต้องการดังกล่าวนั้นไม่อาจจะสังเกตได้ และยากแก่การวัด จุบรวมความสนใจของทฤษฎีนี้จะอยู่ที่พฤติกรรมโดยตัวมันเองที่อาจจะสังเกตได้

ประการที่ 3 นักทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งค่อนข้างถาวรที่เกิดมาจากพฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงหรือประสบการณ์ การเสริมแรงที่เป็นไปอย่างเหมาะสมนั้น น่าจะเป็นการแสดงออกของพฤติกรรมที่ต้องการสูงขึ้น และความน่าจะเป็นของการแสดงออกของพฤติกรรมที่ไม่ต้องการที่จะลดลง

ในทฤษฎีนี้เมื่อพิจารณาจะเห็นว่า ผลที่จะติดตามมา หรือผลที่เกิดขึ้นภายหลังพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ในอดีตมีผลต่อพฤติกรรมในอนาคตในลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ว่า พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะจะเกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ที่ให้ความพอใจ และพฤติกรรมอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะจะเกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ โดยทั่วๆ ไปคนจะชอบผลลัพธ์ทำให้คนพอใจมากกว่า ดังนั้นพวกเขาจะกระทำหรือมีพฤติกรรมแบบเดียวกันซ้ำๆ กับที่พวกเขาได้เรียนรู้ว่า จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ทำให้เกิดความพอใจ

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมปศุสัตว์

จรัญ (2526) กล่าวว่า การส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้วิชาการ เทคโนโลยี และบริการต่างๆ ให้ถึงมือเกษตรกรมีความสำคัญยิ่งที่จะปรับปรุงการผลิตปศุสัตว์ของเกษตรกรให้พัฒนาขึ้นได้ แต่ในการบริการเกษตรกรนั้น บุคลากรส่วนมากไม่สนใจและไม่มีความเข้าใจลักษณะและสภาพตลอดจนความสำคัญของการเลี้ยงสัตว์ในชนบท อีกทั้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมปศุสัตว์ในท้องถิ่นมีไม่ทั่วถึง ขาดงบประมาณและอุปกรณ์ที่เหมาะสมในการให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึงเต็มที่ อีกทั้งเป็นการปฏิบัติงานในระบบราชการจึงมีความล่าช้า ยุ่งยากในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ดังนั้นจึงควรมีการปรับปรุงระบบการส่งเสริมปศุสัตว์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งการสนับสนุนในด้านงบประมาณและการให้บริการเกษตรกรอย่างรวดเร็วและทั่วถึง

อรุณ (2531) รายงานว่า การส่งเสริมและเผยแพร่บริการเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ในประเทศไทยยังขาดอยู่มากทั้งปริมาณ และคุณภาพ งานบริการไปไม่ค้อยทั่วถึงเกษตรกรรายย่อย เพราะเกษตรกรมักอยู่ห่างไกลเมืองและอยู่อย่างกระจัดกระจาย ขาดระบบการรับบริการที่ได้ผล นอกจากนั้นระบบการส่งเสริมการเกษตรเองก็ไม่ค่อยเหมาะสมกับสภาพการผลิตสัตว์แบบรายย่อย จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันระบบงานปศุสัตว์มีถึงระดับอำเภอเท่านั้นเอง ในขณะที่การเลี้ยงสัตว์ระดับตำบลและหมู่บ้านยังไม่ค่อยได้รับการดูแลให้ทั่วถึง

อนึ่ง เมื่อมีวิชาการและเทคโนโลยีแล้ว ก็ต้องมีการส่งเสริมและเผยแพร่หรือกระบวนการในการนำวิชาการและบริการต่างๆ ไปให้ถึงมือเกษตรกร งานส่งเสริมและเผยแพร่เป็นหน้าที่ของกรมปศุสัตว์โดยตรง เท่าที่ผ่านมาปัญหาเกี่ยวกับงานส่งเสริมเผยแพร่ด้านการปศุสัตว์มีมากมายหลายประการ การทำงานของกรมกองมีลักษณะเหมือนงานราชการโดยทั่วไป จึงมีความยุ่งยากในการดำเนินการ การทำงานต่างๆ จึงไม่ค่อยมีประสิทธิภาพและไม่ทันกับความต้องการของเกษตรกร บุคลากรจำนวนมากมีคุณวุฒิและความรู้ความสามารถไม่เพียงพอกับตำแหน่งหน้าที่ที่จะต้องรับใช้เกษตรกร เจ้าหน้าที่บางคนถือตัวว่าเป็นข้าราชการ และยังมีค่านิยมเก่าๆ มองเกษตรกรเป็นผู้น้อยจึงไม่ค่อยมีความสำนึกในหน้าที่ที่จะต้องรับใช้เกษตรกร บุคลากรส่วนมากไม่สนใจและไม่เข้าใจลักษณะและสภาพตลอดจนความสำคัญของการเลี้ยงสัตว์ในชนบท นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมปศุสัตว์ในท้องถิ่นยังมีไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณ และอุปกรณ์ในการเข้าถึงและให้บริการแก่เกษตรกร ปศุสัตว์ระดับอำเภอขาดเจ้าหน้าที่สนับสนุนงาน ในขณะที่งานธุรการและงานในสำนักงานอย่างอื่นเต็มมือ ทำให้ไม่สามารถให้บริการแก่ราษฎรที่มาติดต่อได้อย่างทั่วถึงเต็มที่ สาเหตุเพราะขาดระบบการส่งเสริมและเผยแพร่ด้านปศุสัตว์ที่ได้ผลอย่างถูกต้อง การปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นระบบสอดส่องและรายงานในระบบราชการ ซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นครั้งคราว มียานพาหนะและงบประมาณให้เพียงพอ ตลอดจนโครงการฝึกอบรมเกษตรกร วิชาการและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ดังนั้น จากแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมปศุสัตว์สามารถสรุปได้ว่า ควรมีการปรับปรุงประสิทธิภาพของการส่งเสริมปศุสัตว์ รัฐควรเพิ่มการสนับสนุนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากร งบประมาณ วิชาการ รวมถึงการให้บริการเกษตรกรอย่างรวดเร็ว

นิยม (2534) อ้างใน ประทับใจ (2538) ได้กล่าวว่า สัตวแพทย์อำเภอเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบภายในอำเภอที่ตนดำรงตำแหน่งอยู่ ซึ่งมีงานที่จะต้องรับผิดชอบ 3 ประการหลัก คือ

1. ส่วนทั่วไป ในส่วนนี้หมายถึง ปศุสัตว์อำเภอเป็นหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอมิหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติงานบริหารราชการแผ่นดินส่วนอำเภอ และเป็นตัวแทนกรมปศุสัตว์ในส่วนราชการระดับอำเภอ
2. ส่วนงานในหน้าที่โดยเฉพาะ งานด้านนี้เป็นงานด้านการป้องกันและปราบปรามโรคระบาดสัตว์ในท้องที่เขตอำเภอของตน งานรักษาพยาบาลสัตว์ทั้งใน และนอกสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ เจ้าของสัตว์ได้ติดต่อให้ไปทำการรักษา และหน้าที่อีกประการหนึ่งอันมีความสำคัญคือ

งานส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งในหน้าที่นี้สัตวแพทย์ประจำอำเภอมีหน้าที่ที่จะถ่ายทอดความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่ไปสู่เกษตรกร

3. งานในส่วนหน้าที่ประจำสำนักงาน หมายถึง สัตวแพทย์อำเภอมีหน้าที่ในการจัดทำรายงานการป้องกันโรค รายงานผลการปฏิบัติงานด้านต่างๆ การจัดทำแผนการปฏิบัติงานประจำปีเพื่อปฏิบัติงาน และธุรการ เช่น งานเก็บค่าธรรมเนียบต่างๆ งานด้านการจัดทำหลักฐานต่างๆ เพื่อรายงานให้ปศุสัตว์จังหวัดทราบ

หน้าที่ของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์

ในหน้าที่ความรับผิดชอบด้านการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์ (2533) ได้กำหนดหน้าที่ในการปฏิบัติงานไว้ดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลสัตว์ ได้แก่ การสำรวจข้อมูลโคเนื้อ โคนม กระบือ สุกร แพะ และ เป็ด ไก่ และทำเลการเลี้ยงสัตว์
2. การปรับปรุงพันธุ์สัตว์ ได้แก่ การบริการสัตว์พ่อพันธุ์ บริการผสมเทียม คัดเลือก และสงวนพันธุ์ดี ตอนสัตว์ลักษณะเลว และการจัดประกวดสัตว์
3. การปรับปรุงอาหารและพืชอาหารสัตว์ ได้แก่ การสาธิตปลูกพืชอาหารสัตว์ ปรับปรุงทำเลเลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมการปลูกพืชอาหารสัตว์ ปรับปรุงผลผลิตเหลือใช้ให้เป็นอาหารสัตว์ ส่งเสริมการใช้อาหารข้นและแร่ธาตุ
4. การพัฒนาสุขภาพสัตว์ ได้แก่ การบริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด สาธิตการบริการรักษาโรคสัตว์
5. การจัดตั้งกลุ่ม ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ โคนม กระบือ สุกร แพะ แกะ และเป็ด ไก่
6. การถ่ายทอดเทคโนโลยี ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรโดย
 - 6.1 ฝึกอบรมให้เกษตรกรเกิดความรู้ความเข้าใจหรือรู้ สนใจการเลี้ยงสัตว์อย่างถูกหลักวิชา เพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ และจำนวนสัตว์
 - 6.2 ฝึกอบรมให้กลุ่มเกษตรกรพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ในเชิงธุรกิจรายย่อย
 - 6.3 ฝึกอบรมให้เกษตรกรผู้มาเป็นอาสาพัฒนาปศุสัตว์ประจำตำบล เพื่อเป็นผู้ช่วยปศุสัตว์อำเภอ ดูแลงานปศุสัตว์ในระดับตำบล หมู่บ้าน
 - 6.4 เชื่อมเยิน ให้คำแนะนำเกษตรกรในการเลี้ยงสัตว์

- 6.5 สาธิตผลและสาธิตวิธีทางด้านปศุสัตว์ เพื่อให้เกษตรกรนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ
- 6.6 ให้ความรู้แก่เกษตรกร และจัดการประกวดหมู่บ้านเลี้ยงสัตว์
- 6.7 จัดนิทรรศการให้ความรู้ทางด้านปศุสัตว์
- 6.8 จัดตลาดปศุสัตว์และให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับการค้าสัตว์ ส่งเสริมให้เกิดตลาดปศุสัตว์ และบริการเคลื่อนย้าย

2.3 การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย

ประวัติการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย

ประเทศไทยเริ่มมีการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมอย่างจริงจังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เมื่อทางรัฐบาลโดยกรมปศุสัตว์ได้จัดตั้งหน่วยผสมเทียมขึ้นในจังหวัดราชบุรี และนครปฐม พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกษตรกรในจังหวัดราชบุรี นครปฐม พระนครศรีอยุธยา และจังหวัดรอบๆ กรุงเทพฯ เลี้ยงโคนม

ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 เป็นปีที่สำคัญที่สุดในการวางรากฐานการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับโคนมที่สำคัญ 2 โครงการ ซึ่งเป็นผลให้เกิดความก้าวหน้า และเจริญเติบโตของกิจการเลี้ยงโคนม และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับการบริโภคน้ำนมในประชากรไทย พระราชกรณียกิจดังกล่าวได้แก่

1. เสด็จพร้อมด้วยพระเจ้าเฟรดเดอริกที่ 9 และพระราชินีแห่งประเทศเดนมาร์ก เพื่อทรงเปิดฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ก อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 16 มกราคม 2505 ณ ตำบลมวกเหล็ก อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นโครงการที่ประเทศเดนมาร์กจัดถวายในวโรกาสเสด็จเยือนประเทศเดนมาร์กเมื่อปี พ.ศ.2503

สาระสำคัญของโครงการนี้คือ ความช่วยเหลือด้านการเลี้ยงโคนมทั้งโดยการจัดตั้งฟาร์มและการฝึกอบรมเกษตรกร โดยประเทศเดนมาร์กถวายโคนมเรดเดนพันธุ์แท้ จำนวน 40 ตัว แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมทั้งส่งผู้เชี่ยวชาญมาอำนวยความสะดวกและฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และเกษตรกรไทย ผู้ผ่านการอบรมบางส่วนได้รับการคัดเลือกให้ปฏิบัติงานในฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ก และบางส่วนได้รับการคัดเลือกให้ตั้งฟาร์มโคนมของตนเอง ในนิคมผู้เลี้ยงโคนม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรรายอื่นๆ ด้วยวิธีการเช่นนี้ ทำให้เกษตรกรไทยสามารถเลี้ยงโคนมได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ในปี พ.ศ.2514 รัฐบาลเปลี่ยนสถานภาพของฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ก เป็นองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.) มีคนไทยเป็นผู้ดำเนินงานทั้งหมด ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมภาคต่างๆ รวม 4 เขต ได้แก่ มวกเหล็ก เชียงใหม่ ขอนแก่น

และประจวบคีรีขันธ์ มีศูนย์รวมนม 29 แห่ง มีการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์โดยวิธี โฮโมจิไนส์ และผลิตน้ำนมสเตอริไลส์ ออกสู่ตลาด ได้รับความนิยมนจากผู้บริโภคและเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ นมวัวแดง

2. โปรดฯ ให้สร้างโรงโคนมขึ้นในเขตพระราชวังสวนจิตรลดา จากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ โดยเริ่มทดลองเลี้ยงโคนมที่ นายสุริยน ไรวา และกรมปศุสัตว์ร่วมถวายจำนวน 6 ตัว ต่อมา จำนวนโคนมมีมากขึ้น ทั้งที่ตกถูกเอง และมีผู้ถวายเพิ่ม จนต้องทรงจำกัดจำนวนโคนมและพระราชทานโคนมส่วนเกินให้แก่เกษตรกร และสถานศึกษาบางแห่ง โดยกำหนดพระราชโบาย 4 ประการเกี่ยวกับโรงโคนมในเขตพระราชฐานคือ

ประการที่ 1 : เป็นฟาร์มสาธิตที่เกษตรกรสามารถนำไปดำเนินการได้ด้วยตนเอง

ประการที่ 2 : เป็นที่ศึกษา ปรับปรุงวิธีการเลี้ยง โดยนำวิชาการแผนใหม่มาใช้

ประการที่ 3 : เป็นที่ศึกษาด้านพันธุ์โคนมที่เหมาะสมที่จะใช้เลี้ยงภายในประเทศ

ประการที่ 4 : ส่งเสริมการบริโภคน้ำนม

โรงโคนมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นต้นแบบของการเลี้ยงโคนมในพื้นที่จำกัด ให้มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งเป็นสถานการณ์จริงของเกษตรกร กล่าวคือ จัดให้มีจำนวนโคนมให้เหมาะสมกับจำนวนพืชอาหารสัตว์ที่ผลิตได้ในพื้นที่ที่มีอยู่ เพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงให้ได้ปริมาณน้ำนมที่คุ้มทุน

สำหรับนมที่ได้ ทรงจำหน่ายในรูปแบบของการต้ม-นึ่ง ในระยะแรก และปรับปรุงสู่ระบบพาสเจอร์ไรส์ และโฮโมจิไนส์ในระยะต่อมา ผลพลอยได้คือมูลโคใช้ทำแกสชีวภาพ กากใช้เลี้ยงสาหร่ายเกลียวทองเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงปลาที่เหลือใช้เป็นปุ๋ยในแปลงปลูกพืชต่างๆ

ในวันที่ 7 ธันวาคม 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จเปิดโรงนมผงสวนดุสิต ซึ่งสร้างขึ้นจากเงินพระราชทานทรงจ่ายสมทบกับรายได้จากการจำหน่ายนมสด โรงนมผงสวนดุสิตนี้สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหน้านมถั่วเหลืองโดยทั่วไป ซึ่งเป็นปัญหาต่อเนื่องมาจากปี พ.ศ.2511 นอกจากนี้ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้เปิดศูนย์รวมนมจิตรลดาควบคู่ไปกับโรงนมผงสวนดุสิต

ศูนย์รวมนมสวนจิตรลดา ได้แยกกิจการออกจากโรงนมผงสวนดุสิตในปี พ.ศ.2516 มีการขยายกำลังการผลิต ปรับปรุงคุณภาพ และเพิ่มชนิดของนมสดที่ผลิตเป็นที่นิยมของผู้บริโภคทั่วไป

สืบเนื่องจากการที่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในเขตจังหวัดราชบุรีได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาถึงปัญหาความเดือดร้อนที่ไม่มีตลาดจำหน่ายน้ำนมดิบ ในวันที่ 11 กันยายน 2513 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมกับเงินที่ นายทวิช กลิ่นประทุม ทูลเกล้าฯ

ถวายสร้างโรงนมผงขึ้นที่ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่นมดิบมีปริมาณมากเกินความต้องการของตลาดในเขตนั้น ทรงพระราชทานพระราโชบายให้ดำเนินกิจการโรงนมผงในรูปแบบของบริษัทในระยะแรก และให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจัดการดำเนินกิจการศูนย์รวมนมในรูปแบบของสหกรณ์ เมื่อเป็นผลสำเร็จจึงจะโอนกิจการโรงนมผงให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์ต่อไป

วันที่ 9 มีนาคม 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพร้อมสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เปิดโรงงานนมผงหนองโพ ในชื่อบริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพราชบุรี จำกัด ทรงถือหุ่นใหญ่และทรงรับบริษัทนี้ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ เสด็จเยี่ยมชมกิจการของบริษัท และพระราชทานกำลังใจอยู่เสมอ

ในระยะเวลาเดียวกันนั้น เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในเขตหนองโพและใกล้เคียง รวมตัวกันตั้งศูนย์รวมนม เพื่อรับซื้อน้ำนมดิบจากสมาชิกอย่างต่อเนื่อง จนสามารถจดทะเบียนเป็นสหกรณ์โคนมหนองโพ ในปี พ.ศ.2514 ดำเนินกิจการในรูปแบบของสหกรณ์จนเกิดความมั่นคงและมีความเหมาะสม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้โอนทรัพย์สินและกิจการของบริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพราชบุรี จำกัด ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์ในวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2518 ใช้ชื่อว่า สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ดำเนินกิจการในรูปแบบของสหกรณ์ ตามพระราชประสงค์

การเลี้ยงโคนมในภาคเหนือ

การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคเหนือ เริ่มเมื่อโครงการโคนมไทย-เยอรมัน ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันตั้งขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย และส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคเหนือให้แพร่หลายและถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งโครงการนี้ได้เสร็จสิ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2517 หลังจากสิ้นโครงการแล้ว เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมได้ร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมขึ้น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มอำเภอเมือง กลุ่มสันกำแพง และกลุ่มออนหลวย ซึ่งต่อมาก็ได้ร่วมกันจัดตั้งเป็นสหกรณ์โคนมเชียงใหม่ขึ้นในปี พ.ศ.2517 มีสมาชิกเริ่มก่อตั้งรวม 121 คนเป็นสหกรณ์โคนมแห่งแรกในภาคเหนือ ต่อมามีการขยายจำนวนสมาชิกออกไปในบริเวณใกล้เคียง เช่น อำเภอสันทราย สารภี สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน

การขยายตัวด้านการเลี้ยงโคนมในภาคเหนืออีกทางหนึ่ง คือผ่านทางวิทยาลัยเกษตรกรรมประจำจังหวัด เช่นที่วิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงราย มีการตั้งศูนย์ปฏิบัติการวิชาชีพโคนมบ้านคำ ซึ่งได้รับ

เงินทุนกู้จากประเทศเดนมาร์ก และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจังหวัดโดยการช่วยเหลือของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มาช่วยตั้งศูนย์และธนาคารโคนม ในปี พ.ศ.2524 ดำเนินการจนกระทั่งปี พ.ศ.2532 ได้จัดตั้งเป็นสหกรณ์โคนมบ้านคำ จังหวัดเชียงราย มีสมาชิก 56 รายในปี 2529

ในภาคเหนือตอนล่าง เริ่มเลี้ยงโคนมครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2518 โดยกำนันจุก คูนวงษ์ ได้ตั้งฟาร์มเลี้ยงโคนมที่ตำบลวังชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ แต่ประสบปัญหาด้านการตลาด จึงได้เลิกกิจการไป ต่อมาได้มีการส่งเสริมการเลี้ยงอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ.2531-2532 ที่อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการส่งเสริมของอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรท่านหนึ่ง ร่วมกับธนาคารกรุงเทพจำกัด และบริษัทเอกชน ส่งเสริมให้เกษตรกรซึ่งประสบปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำติดต่อกันหลายปี รวมกันตั้งเป็นสหกรณ์โคนม กู๋ฮิมรายละ 220,000 – 230,000 บาท เป็นทุนในการจัดซื้อแม่โคพันธุ์โฮลสไตน์ ฟรีเซียน (ขาวดำ) ระดับสายเลือด 100% จากต่างประเทศ และจัดทำแหล่งน้ำ แปลงหญ้า คอกและโรงเรือน กลุ่มมีเกษตรกรผู้เลี้ยง 40 ราย ปัจจุบันเลิกเลี้ยงไปบ้าง เหลืออยู่ประมาณ 30 ราย ซึ่งมีทั้งผู้เลี้ยงรายเดิมและรายใหม่ ส่วนในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอหล่มสัก อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เริ่มต้นการเลี้ยงโคนมตามโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมของจังหวัด โดยความร่วมมือของสำนักงานปศุสัตว์จังหวัด ปศุสัตว์อำเภอ และอสค. ใช้งบพัฒนาจังหวัดบางส่วนมาเป็นทุนก่อตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมขึ้น และต่อมาได้จัดตั้งเป็นสหกรณ์โคนมเพชรบูรณ์ ปัจจุบันมีสมาชิกส่งนมจากอำเภอเมือง อำเภอหล่มสัก หล่มเก่า และเขาค้อ ประมาณ 100 ราย ส่วนสหกรณ์โคนมศรีเทพ มีสมาชิกส่งนมประมาณ 59 ราย ทั้งจากสมาชิกในอำเภอศรีเทพ และจังหวัดใกล้เคียง

ในระหว่างปี พ.ศ. 2534-2535 มีการขยายตัวของบริษัทเอกชนทำให้ความต้องการรับซื้อน้ำนมดิบเพิ่มมากขึ้น และมีการตื่นตัวในการเลี้ยงโคนมมากขึ้น บริษัทเอกชนที่มีบทบาทในภาคเหนือได้แก่ บริษัททิวหงส์ แครี่โปรดักส์ จำกัด ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2533 ส่วนบริษัทที่ตั้งอยู่ในภาคกลางบางบริษัท เช่น บริษัทอุตสาหกรรมนมไทย จำกัด บริษัทซีพี เมจิ จำกัด ได้เข้าไปรับซื้อน้ำนมดิบในภาคเหนือมากขึ้น มีการตั้งสหกรณ์โคนมขึ้นในหลายจังหวัดเพื่อดำเนินการรวบรวมน้ำนมดิบส่งบริษัทเหล่านี้ เช่น สหกรณ์โคนมอุทัยธานี นครสวรรค์ พิจิตร รุ่งเสถียรม รวมทั้งสหกรณ์ที่ตั้งอยู่แล้ว ก็ได้ส่งนมมาที่บริษัทเหล่านี้ด้วย เช่นสหกรณ์โคนมเพชรบูรณ์ สหกรณ์โคนมศรีเทพ รวมถึงสหกรณ์โคนมเชียงใหม่ ซึ่งส่งนมที่รับซื้อมาจากสมาชิกบางส่วนให้กับบริษัทในภาคกลางด้วย

ในปีงบประมาณ 2537-2539 รัฐบาลมีโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมตามแผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (คปร.) เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรปรับเปลี่ยนการผลิตไปประกอบอาชีพอื่นทดแทนการปลูกข้าว มันสำปะหลัง กาแฟ และพริกไทย ที่มีปัญหาด้านการตลาด โดยได้บรรจุโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม ซึ่งมีเป้าหมายให้เลี้ยงโคนมเพิ่มปีละ 10,000 ตัว เป็นเวลา 3 ปี

และเพิ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมขึ้นปีละ 2,000 ราย มีสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ช่วยเหลือเกษตรกรผ่านทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ทำให้การเลี้ยงโคนมขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในแต่ละจังหวัด มีการขยายการเลี้ยงไปในพื้นที่เลี้ยงใหม่ๆ และไกลกว่าเดิมเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 1 การเลี้ยงโคนมในภาคเหนือ จำแนกตามแหล่งเลี้ยงที่สำคัญ ปี พ.ศ.2539

จังหวัด	จำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยง (ราย)	จำนวนโคทั้งหมด (ตัว)	จำนวนแม่โคนม (ตัว)	ปริมาณน้ำนมดิบ (ตัน/วัน)
เชียงใหม่	865	10,167	5,828	52.82
เพชรบูรณ์	230	2,724	1,365	8.71
สุโขทัย	200	1,793	1,134	3.89
อุทัยธานี	139	1,377	755	4.15
พิจิตร	133	1,212	706	3.98
เชียงใหม่	123	1,277	799	5.26
ลำพูน	109	1,123	622	5.16
นครสวรรค์	68	932	581	3.14
ลำปาง	35	370	196	1.08
แพร่	20	195	99	0.71
อื่นๆ	39	395	179	0.63
รวม	1,961	21,565	12,255	89.53
สัดส่วนของทั้งประเทศ	10.6	7.7	8.5	8.4

ที่มา: สถาบันพัฒนาฝึกอบรมและวิจัยโคนมแห่งชาติ กรมปศุสัตว์, เชียงใหม่ (2540)

การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในปัจจุบัน

ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีนโยบายและแผนที่จะปรับโครงสร้างและระบบการผลิตของเกษตรกร ได้มอบหมายให้กรมปศุสัตว์ดำเนินโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม เพื่อทดแทนการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายให้ลดพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง กาแฟ และพริกไทย และเพิ่มปริมาณการผลิตน้ำนมดิบให้มากขึ้น คณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร (คชก.) และกองทุนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร ได้จัดหาเงินลงทุน

เลี้ยงโคนมให้แก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการผู้ โดยผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ในขณะที่เดียวกันกรมปศุสัตว์ได้รับงบประมาณอีกส่วนหนึ่ง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการ

เกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ จะได้รับการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเลี้ยงดู การจัดทำแปลงหญ้า การสร้างโรงเรือน การผสมเทียม การป้องกันโรค การผลิตน้ำนมดิบที่สะอาด การรวบรวมน้ำนมดิบ การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ โดยเกษตรกรจะได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมจากปศุสัตว์ ร่วมด้วยกองบำรุงพันธุ์สัตว์ และกองส่งเสริมการปศุสัตว์ เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการฝึกอบรม นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อสมท.) และกรมอาชีวศึกษา ซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ปร. ดังนี้

1. มีพื้นที่ 10 ไร่ สำหรับปลูกแปลงหญ้า
2. มีที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน 10 แปลง
3. ดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 5 ในวงเงินกู้ 225,000 บาท ระยะเวลาผ่อน 15 ปี ใน 2 ปี

แรกปลอดการชำระดอกเบี้ย ในปีที่ 3 จึงมีการชำระดอกเบี้ย ซึ่งในวงเงิน 225,000 บาท แบ่งเป็น โคนม 5 ตัว อาหารข้น 120,000 บาท โรงเรือน 550,000 บาท อุปกรณ์ต่างๆ 6,000 บาท ฝึกอบรม 1,300 บาท ชุดสระ 20,000 บาท และมีแปลงหญ้า

ในการจะพัฒนาการเลี้ยงโคนม นอกจากจะต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนแก่เกษตรกรที่ทำการเลี้ยงอยู่ในด้านต่างๆ เพื่อให้ได้มีการพัฒนาให้ผลผลิตน้ำนมดิบเพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศและทดแทนการส่งออก จำเป็นจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนการเลี้ยงโคนมให้แก่เกษตรกรรายใหม่ด้วย

สำหรับการส่งเสริมการเลี้ยง โคนมขององค์การส่งเสริมการเลี้ยง โคนมแห่งประเทศไทย (อสมท.) เกษตรกรที่เลี้ยงโคนมกับ อสมท. จะต้องสมัครเป็นสมาชิกโครงการของ อสมท. และต้องมีคุณสมบัติตามที่ในอำนาจตามความในมาตรา 23(2) แห่งพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งองค์การส่งเสริมการเลี้ยง โคนมแห่งประเทศไทย ว่าด้วยการรับซื้อและกำหนดราคาร้าน้ำนมดิบ พ.ศ.2539

เมื่อเกษตรกรเป็นสมาชิกผู้เลี้ยง โคนมของ อสมท. แล้ว สมาชิกจะได้รับการบริการด้านต่างๆ ในการจัดการฟาร์มโคนม คือ การทำวัคซีนป้องกันโรค การผสมเทียม รวมทั้ง อสมท. จะรับซื้อน้ำนมดิบด้วยราคาประกัน และเมื่อเกษตรกรสมาชิกประสบปัญหาเป็นจำนวนมาก ราย ในปัญหาที่ใกล้เคียงกัน อสมท. จะทำการจัดอบรมเพื่อทำการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้แก่สมาชิก

นอกจากนี้ยังมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) ให้การสนับสนุนการเลี้ยงโคนม ด้านเงินทุนอีกด้วย

สถานะการเลี้ยงโคนมโดยทั่วไป

การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมที่ผ่านมา ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนหลาย หน่วยงาน ได้แก่ กรมปศุสัตว์ สถานศึกษาทางการเกษตร สำนักงานปศุสัตว์ที่ขึ้นเพื่อการเกษตร และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) ในปี พ.ศ.2530 จำนวนฟาร์มโคนมในประเทศไทยมี 6,617 ฟาร์ม มีแม่โคนมรวม 32,803 ตัว เฉลี่ยฟาร์มละ 5 ตัว หรือมีโคนมทั้งหมด 67,672 ตัว เฉลี่ยราว 10 ตัว/ฟาร์ม ผลิคนมได้ประมาณ 215 ตัน/วัน หรือ 78,673 ตัน/ปี ต่อมาในปี พ.ศ.2539 จำนวนฟาร์ม โคนมเพิ่มขึ้นเป็น 18,577 ฟาร์ม แม่โคนมต่อฟาร์มเฉลี่ย 7.7 ตัว มีแม่โคนมรวมทั้งหมด 281,243 ตัว โดยเฉลี่ย 15 ตัว/ฟาร์ม สามารถผลิตนํ้านมเพิ่มขึ้นเป็นวันละ 1,068 ตัน หรือ 390.127 ตัน/ปี มีประ สิทธิภาพการผลิตนํ้านมดิบต่อตัวเพิ่มขึ้นจาก 6.5 กิโลกรัม ในปี พ.ศ.2536 เป็น 7.4 กิโลกรัม ในปี พ.ศ.2539 (ตารางที่ 2) ส่วนจังหวัดที่มีการเลี้ยงโคนมมากที่สุดในประเทศไทย 10 จังหวัดในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งมีผลผลิตนํ้านมดิบรวมกันคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 70 ของนํ้านมที่ผลิตได้ทั้งประเทศ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 2 จำนวนโคนม ฟาร์มโคนม และปริมาณนํ้านมดิบที่ผลิตได้

พ.ศ.	จำนวน แม่โคนม (ตัว)	จำนวนโคนม ทั้งหมด (ตัว)	จำนวนฟาร์ม โคนม (ราย)	ปริมาณนํ้านมดิบ	
				กก./วัน	ตัน/ปี
2530	32,803	67,672	6,617	215,444	78,637.06
2531	53,474	94,836	11,098	228,199	123,442.27
2532	72,781	133,243	11,239	284,894	140,486.31
2533	74,965	156,060	12,161	449,924	164,222.26
2534	105,145	191,192	14,750	633,508	231,230.42
2535	107,003	203,753	14,697	672,143	245,332.19
2536	121,190	237,188	19,249	930,241	339,537.96
2537	139,425	265,873	17,621	1,040,066	379,624.09
2538	168,472	288,629	20,103	1,235,721	451,038.16
2539	143,948	281,243	18,577	1,068,842	390,127.33

ที่มา: สถาบันพัฒนาฝึกอบรมและวิจัยโคนมแห่งชาติ, กรมปศุสัตว์ (2540)

ตารางที่ 3 จังหวัดที่มีการเลี้ยงโคนมมากที่สุดในประเทศไทย 10 อันดับ

อันดับ	จังหวัด	จำนวนโคนมทั้งหมด	จำนวนแม่โค	จำนวนฟาร์ม	ปริมาณน้ำนม (กก./วัน)
1	ราชบุรี	54,169	28,545	4,636	221,341
2	นครราชสีมา	53,336	36,701	1,934	221,929
3	ลพบุรี	39,696	21,248	2,473	160,525
4	สระบุรี	29,684	18,899	2,305	189,302
5	ประจวบคีรีขันธ์	16,572	8,910	1,179	66,937
6	นครปฐม	11,950	7,257	782	45,000
7	สระแก้ว	10,711	5,630	596	44,230
8	เชียงใหม่	8,407	4,949	855	43,976
9	ขอนแก่น	6,705	3,523	476	19,968
10	เพชรบุรี	5,300	2,480	400	18,784

ที่มา: สถาบันพัฒนาฝึกอบรมและวิจัยโคนมแห่งชาติ, กรมปศุสัตว์ (2540)

สำหรับการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีมานานกว่า 30 ปีแล้วนั้น พบว่าการเลี้ยงโคนมยังกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่ พื้นที่เดิมที่ได้รับการส่งเสริมมาตั้งแต่ต้นๆ ก็ไม่มีการขยายตัวเท่าที่ควร และกลับลดลงในบางช่วง ในขณะที่เดิวก่อนก็เริ่มมีการขยายตัวสู่พื้นที่การเลี้ยงใหม่ตามแผนปรับโครงสร้างการผลิตเกษตรฯ (คปร.) ซึ่งมีผู้เลี้ยงโคนมตามโครงการฯ ปี พ.ศ.2539 ประกอบด้วยอำเภอแม่แตง จำนวน 16 ราย โคนม 80 ตัว อำเภอฝาง 26 ราย โคนม 130 ตัว และอำเภอไชยปราการ 29 ราย โคนม 145 ตัว ในปี พ.ศ.2537 มีจำนวนเกษตรกร 652 ราย จำนวนแม่โคนม 3,831 ตัว เฉลี่ยรายละ 5.8 ตัว รวมจำนวนโคนมทั้งหมด 7,794 ตัว เฉลี่ยประมาณ 12 ตัว/ราย รวมจำนวนโคนมทั้งสิ้น 8,407 ตัว เฉลี่ย 9.8 ตัว/ราย ผลิตนมได้วันละ 43.98 ตัน ในปี พ.ศ. 2539 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 การเลี้ยงโคนมในพื้นที่อำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่

อำเภอ	จำนวนฟาร์ม เกษตรกร (ราย)	จำนวนโคนม ทั้งหมด (ตัว)	จำนวนแม่โคนม (ตัว)	ปริมาณน้ำนม (ตัน/วัน)
เมือง	7	112	56	0.33
จอมทอง	11	108	46	0.37
ดอยสะเก็ด	19	207	109	1.83
แม่แตง	7	71	20	0.15
แมริม	29	261	123	2.52
สันป่าตอง	35	562	265	2.99
สันกำแพง	192	1,999	1,120	9.84
กิ่ง อ.แม่ออน	356	2,585	1,678	16.93
สันทราย	62	1,264	747	6.12
หางดง	8	167	101	0.67
สารภี	21	263	131	1.25
ไชยปราการ	101	769	529	6.82
กิ่ง อ.แม่วาง	1	20	8	0.55
อำเภออื่นๆ	6	19	16	2.23
รวม	855	8407	4,949	43.98

ที่มา: สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดเชียงใหม่ (2539)

ปัญหาการเลี้ยงโคนม

การเลี้ยงโคนมในประเทศนับว่าเป็นอาชีพที่ค่อนข้างมั่นคง เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีแม่โครีดนมเฉลี่ยไม่เกินรายละ 10 ตัว มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีเงินทุนจำกัด ขาดที่ดินปลูกหญ้าอาหารสัตว์ และยังมีปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมอีกมากมาย ดังนี้

1. ปัญหาผลผลิตต่ำ เป็นปัญหาด้านการคัดเลือกพันธุ์โคนมให้แก่เกษตรกร และประสิทธิภาพการจัดการของเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่เลี้ยงพันธุ์โคนมลูกผสมขาวดำ มีประสิทธิภาพการผลิตนมต่อตัวต่อวัน โดยเฉลี่ย 9 กิโลกรัม ซึ่งนับว่าค่อนข้างต่ำ อาจเนื่องจาก

1.1 การจัดการเลี้ยงดูของเกษตรกรยังไม่ดีพอ ขาดความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงโคนม มีการปฏิบัติที่ยังไม่เหมาะสมและถูกต้องตามหลักวิชาการ การให้อาหารไม่เหมาะสมและเพียงพอ ตลอดจนปัญหาด้านการสุขภาพ ปัญหาเรื่องโรค ทำให้เกิดการสูญเสีย และผลผลิตต่ำ นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการจดบันทึกประวัติการให้น้ำนมและข้อมูลอื่นๆ

1.2 ลักษณะทางพันธุกรรมของแม่โค ในบางพื้นที่เป็นโคนมที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ จะต้องอาศัยการเลี้ยงดูที่ถูกต้องจึงจะให้น้ำนมดี แต่ด้วยข้อจำกัดของเกษตรกร โดยเฉพาะรายใหม่ที่ยังไม่มีความรู้ความชำนาญ มีการจัดการไม่ถูกต้อง จึงทำให้ได้ผลผลิตต่ำ

2. ปัญหาด้านต้นทุนการผลิตสูง เกษตรกรจะมีการลงทุนในเรื่องของพันธุ์โคนม ซึ่งปกติมีราคาสูง รวมทั้งค่าอาหารสัตว์ ค่าที่ดิน และค่าแรงงาน รวมทั้งค่าดอกเบี้ย ที่มีผลต่อเนื่องจากปัญหาผลผลิตต่ำ เป็นผลทำให้ต้นทุนการผลิตสูง เช่น

2.1 เกษตรกรมักเน้นการให้อาหารข้น เพื่อเพิ่มผลผลิตน้ำนมดิบของแม่โค โดยให้ความสำคัญกับการจัดการแปลงหญ้า หรือหาอาหารหยาบอื่นๆ ทดแทนน้อย ซึ่งปัจจุบันราคาอาหารข้นมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงไปด้วย

2.2 ปัญหาการขาดแคลนหญ้าและพืชอาหารสัตว์สำรอง เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องที่ดิน และแหล่งน้ำ ขาดการจัดการแปลงหญ้าที่ดี ทำให้มีอาหารหยาบที่มีคุณภาพ และปริมาณที่ไม่สม่ำเสมอ และเพียงพอ ส่งผลกระทบต่อสมรรถภาพการผลิตของแม่โค

2.3 เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย เป็นฟาร์มขนาดเล็ก มีจำนวนโครีคณมนเป็นสัดส่วนไม่เหมาะสมกับจำนวนโคนมในฟาร์ม ทำให้สัดส่วนรายได้ต่อรายจ่ายต่ำ นอกจากนี้ลักษณะที่ตั้งของฟาร์มยังกระจัดกระจายและอยู่ไกลศูนย์รับซื้อนม ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งน้ำนมสูง

3. ปัญหาการรวบรวมน้ำนมและการจำหน่ายน้ำนม เป็นปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรและเป็นปัจจัยที่จำกัดการขยายตัวของอาชีพการเลี้ยงโคนม ซึ่งเกิดจาก

3.1 ข้อจำกัดของสหกรณ์ในการดำเนินการด้านการตลาดน้ำนม สหกรณ์หลายแห่งไม่มีโรงงานแปรรูปนมเอง ต้องขนส่งน้ำนมไปจำหน่ายให้กับบริษัทเอกชน ส่วนสหกรณ์ที่ดำเนินธุรกิจการแปรรูปน้ำนมดิบเอง ก็มีข้อจำกัดทางการตลาด เนื่องจากปัจจัยด้านเงินทุนและความสามารถในการจัดการ ทำให้ต้องจ่ายน้ำนมดิบส่วนหนึ่งให้กับบริษัทเอกชน ส่งผลให้ต้องจำกัดการรับสมาชิกใหม่ เพื่อควบคุมปริมาณน้ำนมดิบที่จะเพิ่มขึ้น

3.2 ปัญหาวิธีการตรวจสอบคุณภาพน้ำนม มักพบอยู่เสมอว่า น้ำนมที่เกษตรกรนำส่งศูนย์รับซื้อนม ไม่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพบ่อยๆ ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาการส่งน้ำนมและไม่

มีความมั่นใจในผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำมันของศูนย์ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วิธีทดสอบแอลกอฮอล์ เข้มข้นประมาณ 68%

3.3 ราคาน้ำมันดิบ ยังไม่จูงใจพอให้เกษตรกรหันมาเลี้ยงโคนมมากขึ้น เนื่องจากราคาอาหารข้นมีการปรับตัวสูงขึ้นตลอดเวลา ในขณะที่ราคาน้ำมันดิบมีการปรับตัวซ้ำ ทำให้ได้กำไรน้อย นอกจากนี้ยังประสบปัญหาได้รับเงินค่าน้ำมันซ้ำ ไม่ตรงเวลาอีกด้วย

4. ปัญหาการส่งเสริมและการบริการของรัฐ ความไม่แน่นอนของนโยบายและการกำหนดทิศทางของเป้าหมายในการส่งเสริม เนื่องจากการเลี้ยงโคนมมีการขยายตัวอย่างมาก ทำให้รัฐไม่มีความพร้อมในด้านการบริการต่างๆ เนื่องจากงบประมาณจำกัด มีการนำเสนอข้อมูลแบบสำเร็จรูป เกษตรกรไม่ทราบรายละเอียดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนม ทำให้เกษตรกรมีความคาดหวังสูง นอกจากนี้ กลุ่มผู้เลี้ยงโคนมและสหกรณ์ยังไม่มีความเข้มแข็งพอ เนื่องจากสมาชิกไม่เห็นความสำคัญและไม่เข้าใจในการทำงานร่วมกัน ขาดความร่วมมือและไว้วางใจซึ่งกันและกัน

5. ปัญหาเรื่องเงินทุน เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีปัญหาเรื่องเงินลงทุนในการเลี้ยงโคนมและขยายกิจการ เนื่องจาก การลงทุนการเลี้ยงโคนมในเบื้องต้นมีค่าใช้จ่ายสูง เช่น ค่าพันธุ์โคนม ตามโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมมีราคาสูงถึงตัวละ 32,000 – 35,000 บาท ทำให้เกษตรกรซื้อ โคนมาเลี้ยงได้ไม่กี่ตัว จึงมีรายได้น้อยในช่วงแรก จึงต้องประกอบอาชีพอื่นไปด้วย ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการเลี้ยง และความอยู่รอดของอาชีพนี้ด้วย

นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีปัญหาหนี้สินและการชำระหนี้ เพราะว่า ขาดการวางแผนการชำระหนี้ให้รัดกุม มีการนำเงินไปใช้จ่ายด้านอื่นๆ มีการละเลยการผ่อนชำระหนี้ แม้เกษตรกรบางรายจะได้นำเงินรายได้จากการจำหน่ายน้ำมันผ่อนชำระหนี้ทุกเดือนก็ตาม แต่เนื่องจากมีรายได้ไม่มากพอ ประกอบกับอัตราดอกเบี้ยสูง และเงื่อนไขการกู้ที่แตกต่างกัน ทำให้เกษตรกรยังมีหนี้สินสูงมาก ขาดแรงจูงใจในการเลี้ยง และจำกัดโอกาสในการขยายกิจการโคนม

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประทับใจ (2538) ได้ศึกษา เรื่อง ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานส่งเสริมปศุสัตว์ของ สัตวแพทย์อำเภอในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบว่า ระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานในด้านการพัฒนาสุขภาพสัตว์ การปรับปรุงอาหารและพืชอาหารสัตว์ของสัตวแพทย์อำเภอ มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

ส่วนภณิกา (2541) ได้ศึกษาถึงความพึงพอใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมไร่นาสวนผสมภายใต้ โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรของจังหวัดเชียงราย พบว่า ระดับความพึงพอใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมไร่นาสวนผสมภายใต้โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจในระดับมากในประเด็นการส่งเสริมการจัดทำ กิจกรรมในเรื่องหลักเกณฑ์ ทางเลือก และเงื่อนไขการเข้าร่วมโครงการและมีความพอใจในระดับปานกลางในประเด็นการให้คำแนะนำ การจัดการฟาร์ม รายได้ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต และการ เกื้อกูลกันของกิจกรรม

ขณะที่เทพคนัย (2541) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรในโครงการ ส่งเสริมโคเนื้อของหน่วยส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานพัฒนาภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก พบว่า ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อมีความ สัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อการเลี้ยงโคเนื้อ และทัศนคติที่มีต่อเจ้าหน้าที่หน่วย สำหรับ อายุ ระดับการศึกษา พื้นที่ถือครองของเกษตรกร รายได้ของครัวเรือน สินเชื่อหรือแหล่งเงินทุน จำนวนโคที่ เกษตรกรเลี้ยง ขนาดแรงงานทั้งหมดของเกษตรกร การได้รับข่าวสารด้านการเกษตร การติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วย และประสบการณ์การเลี้ยงโคของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของ เกษตรกรแต่อย่างใด

เช่นเดียวกับประสิทธิ์ (2524) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกกลุ่ม เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี พบว่า สมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อส่วนใหญ่แล้วมีการยอมรับวิทยาการแบบใหม่ จากการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ คือ

1. การปรับปรุงพันธุ์ โดยการนำโคพันธุ์จากสถานีบำรุงพันธุ์มาผสมกับโคในฝูง ของตน และใช้บริการผสมเทียมจากหน่วยผสมเทียมทางราชการ
2. การป้องกันโรค เกษตรกรได้รับการตรวจรักษาโรคพยาธิและรับรองการรักษา ป้องกันโรคจากสัตวแพทย์
3. การจัดการเลี้ยงดูโคเนื้อ เช่น เรื่องการปฏิบัติต่อลูกโคที่เกิดขึ้น การคัดโคไว้ทำ พันธุ์

ศราวณี (2534) ได้ศึกษาด้านเทคนิคในการผสมพันธุ์ การให้อาหาร และการจัดการเลี้ยงดูโคนมของฟาร์มใน ต.หนองโพ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี พบว่า ความรู้จากการเลี้ยงโคนม นอกจากเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม หาได้จากฝ่ายส่งเสริมการเกษตรของสหกรณ์หนองโพแล้ว เกษตรกรยังสามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้จากองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย กรมปศุสัตว์ กรป.กลาง และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กล่าวคือ การติดต่อเจ้าหน้าที่ขอรับคำแนะนำ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม สามารถนำคำแนะนำดังกล่าวมาพิจารณา เพื่อแก้ไขข้อข้องใจที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงโคนมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจของเกษตรกรแต่ละบุคคลด้วย

อรุณ (2536) ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี พบว่า อายุไม่มีผลต่อการยอมรับการเลี้ยงโคนม

ทัศนีย์ และวราภา (2532) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ และความเข้าใจในการดูแลสุขภาพโคนมของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพการเลี้ยงโคนมเป็นระยะเวลา มากกว่า 5 ปี และน้อยกว่า 5 ปี มีความรู้ และความเข้าใจในการป้องกัน และรักษาโรคโคนมไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ อรุณ (2531) ที่ว่า การได้รับการฝึกอบรม และประสบการณ์ในการเลี้ยงสัตว์ ไม่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมการเลี้ยงโคนม

เสาวคนธ์ (2532) ได้ศึกษาการพัฒนาการจัดการการเลี้ยงและการให้อาหารโคนมในประเทศไทย พบว่า ในเขตสหกรณ์ปศุสัตว์เขาลุงจำกัด จังหวัดราชบุรี เกษตรกรมีรายได้จากการเลี้ยงโคนมเฉลี่ย 9,164.75 บาทต่อปี ในทางตรงข้ามกับ ศรีเทพ และมณฑา (2536) ได้ศึกษาผลตอบแทนจากการเลี้ยงโคนม ชาวอิวาลฟรีเซียน โดยเกษตรกรในจังหวัดพัทลุง พบว่า การเลี้ยงโคนม จังหวัดพัทลุง เพื่อศึกษาสภาพการเลี้ยง ผลผลิตน้ำนมดิบ ต้นทุน และผลตอบแทนการเลี้ยงโคนมในโครงการนั้นจะขาดทุนสุทธิ 16,299 บาทต่อปี

ชาญชัย (2530) ได้ศึกษาการใช้เทคโนโลยีในการเลี้ยงโคนมของสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยา จำกัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้รับอิทธิพลต่อการถ่ายทอดความรู้จากเพื่อนบ้าน รองลงมาเป็นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล น้อยที่สุดเป็นเอกสาร และสิ่งพิมพ์ นอกจากนี้ ธวัช (2532) ได้ศึกษาการใช้เทคโนโลยีการเลี้ยงโคนมของสมาชิกสหกรณ์หนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) พบว่า สมาชิกผู้เลี้ยงโคนมได้รับความรู้จากเพื่อนบ้านมากที่สุด รองลงมาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ (เจ้าหน้าที่โคนมหนองโพ และเจ้าหน้าที่ผสมเทียม)

ชาคริต (2535) ได้ศึกษา ผลของโครงการธนาคาร โค-กระบือ ตามแผนพัฒนาชนบทยากจนต่อเกษตรกรที่ได้รับบริการในจังหวัดเลย พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ นั้น เนื่องมาจากเกษตรกรได้รับการบริการจากกลุ่มโดยเฉพาะด้านสินเชื่อ